 <https://doi.org/10.30563/turklad.1334171>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types : Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date : 28.07.2023
Kabul Tarihi / Accepted date : 08.11.2023
Yayın Tarihi / Date published : 20.12.2023

Atıf / Citation

Diñçaslan, M.F. (2023). Gagavuz Türkçesi Ana Ağız Alanları ile Alt Ağız Gruplarının Şimdiki Zaman Ekinin Varyantlarına Göre Tasnifi. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 7. Cilt, 2. Sayı, 369-387.

**GAGAVUZ TÜRKÇESİ ANA AĞIZ ALANLARI İLE ALT AĞIZ GRUPLARININ
ŞİMDİKİ ZAMAN EKİNİN VARYANTLARINA GÖRE TASNİFİ¹**

Classification of the main dialectal areas and subdialectal groups of Gagavuz Turkic according to the variants of the present tense suffix

MEHMET FATİH DİNÇASLAN²

Öz

Bu çalışmada diyalektoloji araştırmacılarının ağız alanlarının tespiti ve tasnifinde sıkça başvurdukları ölçütlerden biri olan şimdiki zaman ekinin kullanım biçimi, Gagavuz Türkçesi özelinde değerlendirilmiş ve Gagavuz Türkçesinin ana ağız alanları ile alt ağız grupları söz konusu ölçüte göre sınıflandırılmıştır.

Sınıflandırmaya esas şimdiki zaman ekinin kullanım biçimlerine ait verilerin elde edilebilmesi adına günümüzde farklı ağız alanları halinde varlığını sürdüren Gagavuz Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları Moldova Cumhuriyeti'nin Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi, Ukrayna'nın Odessa, Yunanistan'ın Evros, Kuzeydoğu Bulgaristan'ın Varna ve Dobriç bölgelerinden derlemeler yapılmış, derlemelerden hareketle çeviri yazı tekniğiyle kaynak metinler oluşturulmuş ve bu metinler deşifre edilerek derlenen ağız malzemeleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Dil incelemeleri sonucunda elde edilen verilerden hareketle bulgular yorumlanmış, çalışmaya esas bütün ağız bölgeleri müstakil olarak değerlendirilmiş, söz konusu ağız bölgelerinin Gagavuz Türkçesi ağızları içerisindeki yeri şimdiki zaman ekinin kullanım biçimlerine göre tespit edilmiş, şimdiki zaman ekinin bir ölçüt olarak yeterli olmadığı durumlarda da başka ölçütlere başvurularak Gagavuz Türkçesinin ana ağız alanları ile alt ağız grupları sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

¹ Bu çalışma Mehmet Fatih DİNÇASLAN tarafından hazırlanan "Gagavuz Türkçesi Ağızları" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Öğ. Gör. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, el-mek:fatihdincaslan@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4725-0739>

Çalışmanın sonunda Gagavuz Türkçesinin ana ağız alanları ve alt ağız grupları, ileride hazırlanacak olan dil atlası çalışmalarına da kaynak teşkil edebilecek şekilde şimdiki zaman ekinin kullanımına göre linguistik coğrafya metodu kullanılarak haritalandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağız Bilimi, Gagavuz Türkçesi Ağızları, Şimdiki Zaman, Linguistik Coğrafya Metodu.

Abstract

In this study, the usage of the present tense suffix, which is one of the criteria frequently used by dialectological researchers in the determination and classification of dialect areas, was evaluated in Gagauz Turkic and the main dialect areas and sub-dialect groups of Gagauz Turkic were classified according to this criterion.

In order to obtain data on the usage patterns of the present tense suffix based on the classification, compilations were made from the Gagauzia Autonomous Region of the Republic of Moldova, Odessa of Ukraine, Evros of Greece, Varna and Dobrich regions of Northeastern Bulgaria, where Gagauz Turks, who continue to exist in different dialectal areas today, live intensively, source texts were created with the transcription technique based on the compilations, and these texts were deciphered and the compiled dialectal materials were examined in detail.

Based on the data obtained as a result of the language analyses, the findings were interpreted, all dialect regions were evaluated independently, the place of these dialect regions within the dialects of Gagauz Turkic was determined according to the usage forms of the present tense suffix, and in cases where the present tense suffix was not sufficient as a criterion, other criteria were applied and the main dialect areas and sub-dialect groups of Gagauz Turkic were tried to be classified.

At the end of the study, the main dialectal areas and sub-dialectal groups of Gagauz Turkic were analysed according to the use of the present tense suffix in a way that can be a source for the language atlas studies to be prepared in the future.

Keywords: Dialectology, Gagauz Turkic dialects, Present Tense, Linguistic Geography Method.

1. Giriş

Dil araştırmaları arasında diyalektoloji çalışmalarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Diyalektoloji çalışmalarında ağızların tespit edilmesi, yazıya aktarılması, söz varlığının ortaya konulması, dil özelliklerinin incelenmesi ve tasnif edilmesi gibi hususlar ele alınmaktadır. Diyalektoloji araştırmacılarının ağız alanlarının tespiti ve tasnifinde sıkça başvurdukları ölçütlerden biri de şimdiki zaman ekinin kullanım biçimleridir. Nitekim Caferoğlu (1960), Ercilasun (1985), Gülensoy (1985), Karahan (1996) gibi araştırmacıların çalışmalarında şimdiki zaman ekinin kullanım biçimlerine göre sınıflandırma çalışmaları yaptıkları bilinmektedir.

Bu çalışmada Gagavuz Türkleri, Gagavuz Türklerinin yayılma alanları, Gagavuz Türkçesi ve ağızlarıyla ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra şimdiki zaman ekinin Türk dilindeki durumu genel hatlarıyla ele alınmış, Gagavuz Türkçesi ağızları özelinde de varyantları değerlendirilmiş ve elde edilen bulgulardan hareketle ağız sınıflandırması yapılmaya çalışılmıştır.

1.1. Gagavuz Türkleri

Gagavuz Türkleri, ata yurtları olan Orta Asya'daki Altaylardan Doğu Avrupa'daki Balkanlar'a, Dobruca'ya ve günümüzde ana yurt haline getirdikleri Besarabya'ya uzanan bir yayılma sahasına ve köklü bir geçmişe sahiptir. Nitekim Gagavuz Türklerinin tarihî süreçte

Dobruca, Besarabya ve Bucak hattında yoğunlaştıkları, Bulgaristan'ın kuzeydoğusu ve Karadeniz kıyılarından Trakya'ya kadar uzanan yarım hilal şeklinde beliren kıyı hattının yanı sıra iç kısımlardaki gerek Deliorman ve Tuzluk bölgeleri gerek Meriç (Evros) Havzası dolaylarında yaşadıkları bilinmektedir.

Günümüzde ise temel yapıyı oluşturan Moldova Cumhuriyeti Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi başta olmak üzere Ukrayna'nın Odessa, Yunanistan'ın Evros, Kuzeydoğu Bulgaristan'ın Varna ve Dobriç bölgeleri Gagavuz Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları bölgeler olarak ön plana çıkmakla birlikte Gagavuzlar Rusya, Romanya, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Letonya, Estonya, ABD, Brezilya ve Türkiye gibi birçok ülkede de dağınık olarak yaşamaktadırlar (Özkan, 2017:7; 2019, 54-57).

1.2. Gagavuz Türkçesi ve Ağızları

Gagavuz Türkçesi, Çağdaş Türk yazı dilleri arasında ağız alanından yazı dili alanına geçen en son yazı dilidir. Gagavuz Türkçesi Türk yazı dillerinin sınıflandırılmasında yönlere göre yapılan tasnifte Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesiyle birlikte Güney/Güney-Batı grubunda, boy adlarına göre Oğuz grubunda ya da Peçenek ve Uz boylarının dilleriyle birlikte Oğuz grubunun Oğuz-Bulgar alt grubunda, dil özellikleri ya da dil ölçütlerine göre ise dağlı grubunun yev alt bölümünde tasnif edilmektedir (Arat 1987:59-149; Tekin 1989:141-168).

Gagavuz Türkçesi, yazı dili olmadan evvel farklı ağız alanları hâlinde gelişimini sürdürmüş, Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a ve Avrupa ortalarına kadar ilerleyen Peçenek, Uz/Oğuz ve Kıpçak/Kuman Türkçesi temelinde gelişim göstererek zaman içerisinde Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinin etkisiyle bazı Arapça ve Farsça kelimeleri bünyesine katmış aynı zamanda dönem dönem birlikte yaşadıkları Bulgar, Yunan, Rumen, Moldovan, Ukrayn ve Rus dillerinden de aldığı ödünçlemelerin yanı sıra Slav dillerinin etkisiyle oluşan ifade düzeni ve bazı gramer yapılarındaki farklılaşmayla birlikte diğer taraftan bünyesinde barındırdığı eskicil özelliklerle kendine özgü nitelikleri olan bir yazı diline evrilmiştir.

Gagavuz Türkçesi yazı dilinin temelini oluşturan Merkez (Komrat /Çadır Lunga) ağız ve Güney (Valkaneş) ağız olmak üzere iki ağız bulunmaktadır (Pokrovskaya, 1966:136). Günümüz ölçünlü Gagavuz Türkçesi yazı dilinin oluşumunda Merkez (Komrat / Çadır Lunga) ağız ve Güney (Valkaneş) ağız alanlarıyla birlikte Kuzeydoğu Bulgaristan ağız alanlarından yapılan çalışmalar etkili olmuştur.

Gagavuz Türkçesi ve ağızları üzerine ilk çalışma Valentin Moşkov tarafından yapılmıştır. Moşkov, 1895-1904 yılları arasında Kuzeydoğu Bulgaristan'daki Pamukça ile Besarabya'daki Beşalma Gagavuz ağızlarından derlediği folklor metinlerinden hareketle Gagavuz ağızlarını karşılaştırmış, söz konusu iki ağız alanının birbirine oldukça yakın olduğu sonucuna ulaşmış ayrıca Gagavuzların küçük bir halk olmasına rağmen neredeyse her köyün kendine has ağız özelliklerinin olduğu yönünde bir değerlendirmede bulunmuştur (Moşkov, 1904).

Moşkov, derlediği metinlerden hareketle Gagavuzlar arasında kullanılan ağızların özelliklerini, diğer Balkan Türk ağızları ile ilişkilerini ortaya koymuş ve Güney ağızının Türkiye Türkçesine daha yakın olduğuna işaret etmiştir (Özkan, 2019:70).

Gagavuz Türkçesi ağızlarıyla ilgili olarak Kuzeydoğu Bulgaristan ile Dobruca bölgeleri özelinde ve günümüzde Gagavuz Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Besarabya bölgesi ile ilgili değerlendirmeler içeren Moşkov'un (1904) çalışmasının dışında Kowalski (1933), Doerfer (1959), Pokrovskaya (1964), Tukan (1964), Zajaczkowski (1966), Stamova (2001), Copuşcu (2021) gibi araştırmacılar da çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği döneminde zorunlu göçe maruz kalan ve günümüzde bu sürgünün bakiyeleri olarak Kazakistan'da yaşayan Gagavuzların ağızlarıyla ilgili Amanjolov (1960) tarafından yapılan bir çalışma da bulunmaktadır.

Kowalski, Kuzeydoğu Bulgaristan'daki Deliorman Türkleri ile aynı bölgede yaşayan Gagavuzların ağız özelliklerini karşılaştırması sonucunda Balkan Türk ağızlarından Gacal ağızıyla Besarabya Gagavuz ağzının tek bir ağız alanı içinde değerlendirilmesi gerektiğinden söz etmektedir. Ayrıca bu bölgedeki diğer Türklerin ve Gagavuzların konuştukları dile de Tuna Türkçesi adını vermektedir (1933:492).

Özkan, Gerhard Doerfer'in, Kowalski'nin tespitlerinden hareketle "Balkanlar'da kullanılan Türkçeyi, Tuna ve Balkan Türkçesi adıyla iki ana gruba ayırarak; Gagavuz Türkçesi ile Bulgaristan Türk ağızlarını Tuna Türkçesi, Dobruca Tatarlarının, Nogayların ve Bosna'da yaşayan Türk topluluklarının ağızlarını Balkan Türkçesi olarak adlandırdığını ayrıca Gagavuz Türkçesinin, bazı Bulgaristan Türk ağızları ve kuzey Anadolu'daki Trabzon, Rize, Kars, Çoruh ağızlarıyla büyük benzerlikler gösterdiğine işaret ettiği bilgisini aktarmaktadır (Özkan, 2019:73)."

Tukan, güney ağzının özelliklerini ortaya koyduğu çalışmasında Ukrayna'nın Odessa dolayındaki Kotlovina (Balboka), Vinogradovka (Kurçu) ve Aleksandrovka (Satılık Hacı) ağızlarının Valkaneş ağzına yakın olduğunu; Çervonoarmeyskoye (Kubey), Dmitrovka (Kanlı Çukur), Tabaka ve Novoselovka ağızlarının da Çadır Lunga ağızlarına benzer olduğu değerlendirmesini yapmakta, ayrıca Moldova Valkaneş dolayında bulunan Etuliya ağzının da Valkaneş ağız grubuna eklenmesi gerektiğini belirtmektedir (Tukan, 1964:9)

Pokrovskaya, günümüz Besarabya bölgesinde bulunan Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri ve Ukrayna'nın güneyinde yaşayan Gagavuzların konuştuğu Türkçenin iki ağız olduğunu (1964: 12), hâkim ve yaygın olan Merkez (Komrat /Çadır Lunga) ağzının; 1957'den itibaren oluşum sürecindeki yazı dilinin temelini oluşturduğunu, daha az yaygın olan güney (Valkaneş) ağzından da yazı dili kuralları hazırlanırken kısmen yararlandığından (2018:168) söz etmektedir. Ayrıca Pokrovskaya Gagavuz Türkçesinin Merkez ağızıyla Güney ağzını karşılaştırmış ve ağızların özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır (Pokrovskaya, 2021: 127-133).

Stamova, Ukrayna Gagavuzları ile Moldova Gagavuzları arasından derlemeler yaptığını fakat derlemelerden sadece Çadır vilayetine ait olanları çalışmaya konu edindiğini; eldeki tüm malzemelerin tam olarak değerlendirilmesi durumunda da Gagavuz Türkçesinin ağız özellikleri ile Moldova ve Ukrayna Gagavuz ağızlarının daha net olarak ortaya konulabileceğini ifade etmektedir (Stamova, 2001:33).

Copuşcu, Moldova Cumhuriyeti Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi Kıpçak kasabasında saha araştırmaları neticesinde derlediği metinlerden hareketle konuşma dilinin ses envanterini çıkarmış, fonemleri ve varyantları tespit etmiş, parçalar üstü birimleri ele almış, ses değişimlerini etraflıca değerlendirmiştir. Ayrıca Kıpçak konuşma dilinin leksikolojik özelliklerini ortaya koymaya çalışmış, farklı dillerden alınan kopya kelimelerin tasnifini yaparak Kıpçak kasabası özelinde konuşulan Gagavuz Türkçesinin tipik özelliklerini belirlemeye çalışmıştır (Copuşcu, 2021:135-138).

Gagavuz Türkçesi ve ağızları üzerine yapılan tüm bu çalışmalara bakıldığında ana ağız alanları ve alt ağız gruplarının tamamıyla ilgili bütünlük bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Nitekim Ahmet Günşen; Moşkov ve Dmitriev gibi Türkologların araştırmalarından sonra Bulgaristan, Besarabya ve özellikle Yunanistan'da yaşayan Gagavuz Türklerinin ağızları ve bu ağızların Moldova'da yaşayan ana kitlenin Türkçesiyle birleşen ve ayrılan taraflarının ortaya konulmadığından söz etmektedir (Günşen, 2012:126). Söz konusu eksikliğin giderilmesinde ve nihayetinde Balkan Türk ağızlarının tasnifinde de bu çalışmanın tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilebileceğinden hareketle çalışmanın kapsamı genişletilmiş ve böylelikle Gagavuz Türkçesi ağızlarıyla ilgili bütünlük bir araştırma yapılmaya çalışılmıştır.

2. İnceleme

2.1. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman kavramı Türkçenin ilk yazılı belgelerinden itibaren Türkçenin tüm dönemlerinde birçok farklı ekle ifade edilmiştir. Eski Türkçe döneminde şimdiki zaman için özel bir ek kullanılmamış, geniş zaman eki olan *-r/-Ir/-Ar* eki hem geniş zamanı hem şimdiki zamanı bazen de gelecek zamanı ifade etmiştir (Gabain, 1988:80).

Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemlerinde de şimdiki zaman ifadesi Eski Türkçede olduğu gibi çoğunlukla geniş zaman ekiyle karşılanmıştır. Karahanlı Türkçesinde şimdiki zamanı ifade etmek için ayrıca *-a*, *-e* ve *-may,-mey* ekleri mevcuttur. Harezmi Türkçesinde de geniş zaman ekleri dışında şimdiki zaman eki olarak Eski Türkçede kullanılmış olan *-yur*, *-yür* eki kullanılmıştır (Türk, 1996:292-298).

Harezmi Türkçesinden itibaren geniş zaman ile şimdiki zaman ifadesi birbirinden ayrılmaya başlamış, şimdiki zaman; geniş zamanı ifade eden eklerin yanı sıra kelime ve eklerden oluşan birtakım birleşik yapılar ile de ifade edilmeye başlanmıştır. Bunun için özellikle *tur-/dur-* ve *yori-* yardımcı fiillerinden faydalanılmıştır (Bulak, 2017:227).

Eski Anadolu Türkçesinde ise şimdiki zaman için kullanılan özel bir ek yoktur (Timurtaş, 2005:144). Ancak Timurtaş, bugün kullanılan ve *yori-* fiilinden gelen *-yor* ekinin 14. yüzyıla ait bazı eserlerde kullanıldığı bilgisini aktarmaktadır (Timurtaş, 2005:144-145). Aynı zamanda Eski Anadolu Türkçesindeki geniş zaman *-(V)r* ve istek kipi *-(y)A* ekleri şimdiki zaman görevinde kullanılmıştır (Şahin, 2003:62).

Eski Anadolu Türkçesinin son döneminde yaygınlaşmaya başlayan ve Osmanlı Türkçesi döneminde eklenen *-yor* eki (Bulak, 2017:227) günümüz Türkiye Türkçesi yazı dilindeki şimdiki zaman biçimini oluşturmuştur.

Anadolu ağızlarında ise şimdiki zamanın çekiminin, genellikle Eski Anadolu Türkçesi döneminden itibaren şekillenmeye başlayan ve *yori-* fiilinin yardımcı fiil olarak kullanılmasıyla ortaya çıkan yapının çeşitli fonetik yansımalarıyla yapılmaktadır (Gülensoy, 1985:291; Akar, 2001:3).

2.2. Gagavuz Türkçesi Ağızlarında Şimdiki Zaman

Gagavuz Türkçesi ağızlarında, üzerine geldiği fiilin bildirdiği oluş ve kılışın, sözün söylendiği anda başladığını ve devam etmekte olduğunu belirten şimdiki zaman çekimi için çeşitli fonetik olaylar sonucunda *-êr³*, *-er*, *-iy*, *-iy*, *-y*, *-ye*, *-yer*, *-yo*, *-yor* gibi farklı şekillerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Şimdiki zaman eki Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırılmasında, farklı şekillerde ortaya çıktığından dolayı önemli bir kıstas olarak değerlendirilmektedir (Karahan, 1996:43). Nitekim Gagavuz Türkçesi ağızlarının da en önemli ayırıcı özelliklerinden biri olup Gagavuz Türkçesi ağızlarında şimdiki zaman ekinin çeşitli ses olayları sonucunda oluşan farklı kullanım şekilleri tespit edilmiştir. Tespit edilen verilerin tanıklanmasında Mehmet Fatih Dinçaslan'ın "Gagavuz Türkçesi Ağızları" adlı doktora çalışmasındaki "Metinler" bölümünden yararlanılmıştır⁴.

Gagavuz Türkçesi ana ağız alanlarının tespitinde ve alt ağız alanlarının belirlenmesinde kıstas olarak değerlendirilebilecek nitelikte özellikler barındıran şimdiki zaman ekinin ağızlara göre kullanım biçimleri tespit edilmiş ve buna göre sınıflandırma yapılmıştır.

³ Merkez ağızında /e/ den daha geriye doğru eklenerek orta damakta /e/~ı/ arası diftongla söylenen ve yarı uzun bir ses olarak telaffuz edilen /ê/ sesi Türkçe kelimelerde özellikle kalın sıradan fiillerin şimdiki zaman çekiminde "êr" şeklinde kullanılır. Özkan, *-êr* ekinin ortaya çıkışı ile ilgili olarak *-iyor* > *-ior* ekinin *-er* ekine benzeşmesi sonucu *-iar* şeklini alması biçiminde değerlendirilebileceğinden söz etmektedir (2019: 247).

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. [Dinçaslan, M.F. (2023). Gagavuz Türkçesi Ağızları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss.271-518.]

Sınıflandırmada Moldova Cumhuriyeti Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi siyasi haritasına göre üç bölge temelinde adlandırmalar yapılmış, aynı bölgede farklı ağız alanlarının yanı sıra karma özellikler gösteren ağızların varlığı tespit edilmiş; bununla birlikte Ukrayna, Bulgaristan ve Yunanistan'daki ağız alanları da ayrıca sınıflandırmaya dâhil edilmiş, özellikle Kuzeydoğu Bulgaristan ve Yunanistan ağız alanlarının sınıflandırmadaki yerinin tespitinde şimdiki zaman ekinin bir ölçüt olarak yeterli olmadığı görülmüş ve başka ölçütlere de başvurulmuş söz konusu ağız alanlarının ana ağız grupları içerisindeki yerleri saptanmaya çalışılmıştır:

2.2.1. Komrat Dolayı Ağızlarında Şimdiki Zaman Çekimi

2.2.1.1. Avdarma Ağızı

-ıy/-iy şeklinde kullanılmakla birlikte bazı durumlarda da /y/ ünsüzünün ünlüleşmesi sonucu /i/ ünlüsünün ikizleşmesiyle ortaya çıkan örneklere de rastlanmaktadır: *unudiim* (M1/2), *bilmiim* (M1/31), *biliysin* (M1/63), *bilmiiz* (M2/65), *geliy* (M1/82), *diıştiriyle* (M1/106) vb.

2.2.1.2. Beşalma Ağızı

İnce sıradan fiillerde *-er*; kalın sıradan fiillerde ise *-êr* şeklinde kullanıldığı görülmektedir: *koÿêr* (M6/25), *çıkêrız* (M7/2), *olêrlar* (M6/27), *yollêrlar* (M6/32), *yakışmêêr* (M6/11), *görerlâr* (M5/5), *deerlâ* (M5/39), *gezilmeer* (M4/13) vb.

2.2.1.3. Çokmaydan Ağızı

-ıy/-iy şeklinde kullanılmakla birlikte bazı durumlarda söz konusu ekte meydana gelen ses hadiseleri sonucu /y/ ünsüzünün düştüğü görülmektedir: *düşüniysin* (M8/17), *beeniis* (M8/22), *sündürüim* (M8/26), *gıdiy*, *annadıy* (M8/32), *durıyyla*, *bilmiim* (M9/5), *büüdiis* (M11/9), *yayıys* (M11/13), *olıy. katliim* (M11/30) vb.

2.2.1.4. Dezgincä Ağızı

Dezgincä ağızında şimdiki zaman ekinin hem *-êr*, *-er* hem de *-ıy*, *-iy*, *-y* şeklinde karışık kullanımına rastlanmıştır: *geliy* (M12/11), *diy* (M12/26), *bilmiyle* (M14/34), *unudulêr* (M14/31), *bilmiim* (M12/21), *yaşêrız* (M13/4), *tutêem* (M13/25) vb.

2.2.1.5. Kırlannar Ağızı

Kırlannar ağızında şimdiki zaman ekinin Merkez ağızında olduğu gibi *-êr*, *-er* şeklinde kullanıldığı görülmüştür: *arêêsın* (M15/119), *yaayê* (M15/6) vb.

2.2.1.6. Komrat - Bucak Ağızı

Komrat-Bucak ağızında şimdiki zaman ekinin *-êr*, *-er* şeklinde kullanıldığı saptanmıştır: *deerlâr* (M16/2), *görerlâr* (M16/26), *tutêrim* (M16/8), *sanêrim* (M16/29), *lafetmeer* (M16/9) vb.

2.2.1.7. Kongaz Ağızı

Kongaz ağızında şimdiki zaman eki *-êr*, *-er* şeklinde kullanılmaktadır: *sayılêr* (M17/6), *yaşêrim* (M18/26), *diıştirerlâ* (M19/19), *üürenerdik* (M18/23), *çalêrdılar* (M17/14), *kalêkêr* (M19/100) vb.

2.2.1.8. Kongazçık (Aşağı Kongazçık - Yukarı Kongazçık) Ağızı

Kongazçık ağzında şimdiki zaman ekinin *-êr*, *-er* şeklinde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir: *kullanêrla* (M21/6), *deeriz* (M21/3), *bilmeerim* (M20/27), *beenmeer* (M20/33), *almêêrim* (M22/15), *büüerlâr* (M22/20) vb.

Ayrıca Kongazçık ağzında sayıca az da olsa *-ıy*, *-iy*, *-y* şeklinde kullanımlara da rastlanmıştır: *gidiim* (M22/38), *bilmiim* (M22/39), *layedii* (M21/17) vb.

2.2.2. Çadır Lunga Dolayı Ağızlarında Şimdiki Zaman Çekimi

2.2.2.1. Baurçu Ağızı

Baurçu ağzında şimdiki zaman eki yaygın olarak *-êr*, *-er* şeklinde kullanılmaktadır: *yazêr* (M23/16), *olêrim* (M23/13), *yakışmêêr* (M23/24), *layederla* (M24/37), *savaşêz* (M23/37), *bilerlar* (M23/39), *ķullanêêris* (M25/17) vb.

Ayrıca Baurçu ağzında şimdiki zaman ekinin az da olsa *-ıy*, *-iy*, *-y* şeklinde kullanımlarına da rastlanmıştır: *annamıy* (M24/20), *ööreniila* (M24/18), *yardıı ediyar* (M24/21), *olıy* (M24/24), *düşüniim* (M24/27) vb.

2.2.2.2. Beşgöz Ağızı

Beşgöz ağzında şimdiki zaman ekinin Merkez ağzında olduğu gibi ince sıradan fiillerde *-er*; kalın sıradan fiillerde ise *-êr* şeklinde kullanıldığı görülmektedir: *annêêysin?* (M26/39), *aarêêr* (M26/50), *bakêêr* (M26/83), *paķlêêr* (M27/15), *dinneneriS* (M28/7), *beenmeerlar* (M27/27), *ķarışturmêêrim* (M27/54) vb.

2.2.2.3. Coltay Ağızı

Coltay ağzında şimdiki zaman ekinin Merkez ağzında olduğu gibi ince sıradan fiillerde *-er*; kalın sıradan fiillerde ise *-êr* şeklinde yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: *layederlâ* (M30/8), *dinneneriS* (M30/35), *tutmêêr* (M30/24), *bulunêr* (M30/33), *ayırmêêm* (M30/36) vb.

Ayrıca Coltay ağzında şimdiki zaman ekinin sayıca az da olsa *-ıy*, *-iy*, *-y* şeklinde kullanımlarına da rastlanmıştır: *ķalkiim*, *yiim da çekediim* (M30/34), *layediila* (M29/6), *bilmiim* (M29/2) vb.

2.2.2.4. Çadır Lunga Ağızı

Çadır Lunga ağzında şimdiki zaman ekinin Merkez ağzında olduğu gibi ince sıradan fiillerde *-er*; kalın sıradan fiillerde ise *-êr* şeklinde kullanıldığı saptanmıştır: *ķalışêz* (M31/2), *yardıı ederlar* (M31/42), *yaşêrim* (M32/1), *savaşêz* (M32/3), *urêrlar* (M32/90), *görmeer* (M32/76) vb.

2.2.2.5. Haydar Ağızı

Haydar ağzında şimdiki zaman ekinin *-êr*, *-er* şeklinde yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: *yaşêêrim* (M33/1), *konuşêriz* (M33/10), *oynadêêla* (M33/12), *vererlâr* (M33/32), *işlerdik* (M33/60), *işlämeer* (M34/16), *beenmeer* (M35/38) vb.

Ayrıca Haydar ağzında şimdiki zaman ekinin sayıca az da olsa *-ıy*, *-iy*, *-y* şeklinde kullanımlarına da rastlanmıştır: *gidiy* (M33/15), *geçiy* (M33/34), *toplıy* (M33/35), *geziy* (M33/35), *işliy* (M35/5), *yaşıim* (M35/36) vb.

2.2.2.6. Kazayak Ağızı

Kazayak ağzında şimdiki zaman ekinin *-êr*, *-er* şeklinde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir: *işlerim* (M38/4), *gideersın* (M38/6), *okıyeris*, *ne annadêris* (M38/19), *yapêla*, *gözelledêe* (M37/58) vb.

Sayıca az da olsa Kazayak ağzında şimdiki zaman ekinin -ıy, -iy, -y şeklinde kullanımlarına da rastlanmıştır: *annamii* (M38/14), *layedii* (M38/13), *bilmiim* (M38/22), *olmıy* (M38/30), *üürediim* (M38/43) vb.

2.2.2.7. Kıpçak Ağzı

Kıpçak ağzında şimdiki zaman ekinin, Merkez ağzında görülen ince sıradan fiillerde -er; kalın sıradan fiillerde -êr şeklindeki kullanımlarına benzer şekilde olduğu ancak söz konusu -er/-êr yapısında, çoğunlukla /r/ ünsüzünün düştüğü ve ee/êê şeklinde kullanıldığı; bunun yanı sıra bazı fiillerde de ekin eski şekli olan -yer yapısındaki /r/ ünsüzünün düşürülmesiyle -ye şeklinde kullanımların varlığı tespit edilmiştir: *şini gideela turția, germania* (M39/4), *bilmeem* (M39/25), *vermeela* (M39/26), *şindi üç kişi maşınada sallanêr* (M39/29), *ödämeer* (M39/30), *savaşêê* (M39/36), *baêêem* (M40/12), *şini oturêriz tölä, biz da isteeriz* (M40/20), *savaşêris* (M42/26), *geliyeem* (M41/42), *isteeem* (M40/20), *yaamur yaaye* (M41/43) vb.

2.2.2.8. Kiriye Ağzı

Kiriye ağzında şimdiki zaman ekinin kullanımı Merkez ağzındaki gibidir. Şimdiki zaman ekinin ince sıradan fiillerde -er; kalın sıradan fiillerde ise -êr şeklinde kullanıldığı saptanmıştır: *çalışêrim* (M43/1), *duyêriz* (M43/4), *deerlär* (M43/28), *düşünerlär* (M44/4), *götürerim* (M43/9), *bilmeerlär* (M44/3), *kullanmêeriS* (M43/30), *yımışêr, kaavileşeer* (M44/92) vb.

2.2.2.9. Tomay Ağzı

Tomay ağzında şimdiki zaman ekinin Merkez ağzında görülen -er, -êr şeklindeki kullanımlarına benzer şekilde olduğu ancak söz konusu -er/-êr yapısında, bazen /r/ ünsüzünün düştüğü ve ee/êê şeklinde kullanıldığı görülmektedir: *işlerim* (M45/4), *bän yalnıS çalışêrim şindi bibliotekada* (M45/6), *getirelä, yıkêla, yerleşirela, giidirela* (M45/25), *üürenerlär* (M46/23), *şindi uşaklar ölä toplanmêêrlar* (M46/21) vb.

2.2.3. Valkaneş Dolayı Ağzlarında Şimdiki Zaman Çekimi

2.2.3.1. Çeşmä Küü Ağzı

Çeşmä Küü ağzında şimdiki zaman ekinin Merkez ağzında olduğu gibi -êr, -er şeklinde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir: *tutêrim* (M49/3), *yaşêêriz* (M47/5), *savaşêrsın* (M47/13), *ıraamêêr* (M49/49), *işleeirim* (M48/5), *beenmeeriz* (M49/104), *bileesiiz* (M48/41), *istämeerim* (M47/27), *bilmeerlär* (M47/28) vb.

Ayrıca şimdiki zaman ekinin birleşik çekiminde -er/-êr yapısında bazen /r/ ünsüzünün düşmesiyle e/ê ya da ee/aa şeklinde kullanıldığına yönelik bulgulara da rastlanmıştır: *çıkāadım* (M48/63), *savaşaadık* (M48/66), *dikeedi* (M48/71), *üüreenedım* (M48/62) vb.

2.2.3.2. Etuliya (Tüülü Küü) Ağzı

Etuliya ağzında şimdiki zaman ekinin Güney ağzında olduğu gibi -ıy/-iy şeklinde kullanıldığı görülmekle birlikte bazı durumlarda /y/ ünsüzünün düştüğüne de rastlanılmıştır: *annatmıylar* (M50/9), *işliiy* (M50/12), *üüreniylee* (M50/17), *layediyle* (M50/21), *pelik örüliiy, bilmiim neler olıy* (M50/25), *piniy* (M50/62), *biliim* (M50/17), *gidiiz, tutmıy* (M51/39) vb.

2.2.3.3. Valkaneş Ağzı

Valkaneş ağzında şimdiki zaman ekinin -ıy/-iy şeklinde kullanıldığı görülmektedir: *geliy* (M52/37), *istiysin* (M52/51), *oturıyyla* (M53/35), *atıysin da pişiy. yeşilliysin çorbayı, koyıysin kökösünü.* (M53/14), *gidıysinıS, dooruliysin* (M53/60), *aalaşıyyla* (M52/56) vb.

Ayrıca -ıy/-iy şimdiki zaman ekindeki /y/ ünsüzünün bazen düştüğü de görülmektedir: *düüşiiz* (M52/56), *tutiiz* (M52/47), *tutmiim* (M52/10), *söliiz; gidıiz, geliiz* (M52/30) vb.

2.2.4. Ukrayna Odessa Dolayı Ağızlarında Şimdiki Zaman Çekimi

Reni dolayındaki Kotlovina ile Novo Trayan, Kiliya dolayındaki Starie Troyan; Bolgrad dolayındaki Aleksandrovka, Çervonoarmeyskoye, Dmitrovka, Jovtnevoye ve Vinodrodavka yerleşim yerleri Ukrayna Odessa dolayı ağızlarını oluşturmaktadır.

2.2.4.1. Balboka (Kotlovina) Ağızı

Balboka ağızında şimdiki zaman ekinin Güney ağızında olduğu gibi *-ıy/-iy* şeklinde kullanıldığı görülmektedir: *biliy (U1/16)*, *bilmiy (U1/27)*, *ķabletmiyla (U2/10)*, *sayıliy (U2/15)*, *yımışادی, yapıy (U2/21)*, *ķorkmıyla (U2/37)*, *sayılii (U2/50)* vb.

2.2.4.2. Eniküü (Novo Trayan) Ağızı

Eniküü ağızında şimdiki zaman ekinin Güney ağızında olduğu gibi *-ıy/-iy* şeklinde kullanıldığı görülmekle birlikte bazı durumlarda /y/ ünsüzünün düştüğüne de rastlanılmıştır: *layediim (U3/6)*, *gidiiz (U3/10)*; *ķaziis, tırmiliis (U3/11)*, *yaşum (U3/5)*, *bilmiyla (U3/22)* vb.

2.2.4.3. Eski Troyan (Starie Troyan) Ağızı

Eski Troyan ağızında şimdiki zaman ekinin Güney ağızında olduğu gibi *-ıy/-iy* şeklinde kullanıldığı bazı durumlarda da şimdiki zaman ekindeki /y/ ünsüzünün düştüğü görülmektedir: *layediiz (U4/4)*, *ööreniyla (U4/9)*, *geçiy (U4/10)*, *bilmiim (U4/22)*, *söliyla (U4/23)*, *koyıysın (U4/29)* vb.

2.2.4.4. Karakurt (Jovtnevoye) Ağızı

Karakurt ağızında şimdiki zaman ekinin kullanımı Merkez ağızındaki gibidir. Şimdiki zaman ekinin ince sıradan fiillerde *-er*; kalın sıradan fiillerde ise *-êr* şeklinde kullanıldığı saptanmıştır: *aalêrsın (U5/51)*, *annamêrim (U6/92)*, *topallêr (U5/59)*, *bilmeerdim (U5/3)*, *bilmeerim (U6/14)*, *ıraķmaardım (U6/16)*, *yaşêrsınıs (U5/8)*, *işleerim (U6/134)*, *vererdılar (U6/17)* vb.

2.2.4.5. Karlı/Kanlı Çukur (Dmitrovka) Ağızı

Dmitrovka ağızında şimdiki zaman ekinin Merkez ağızında olduğu gibi *-êr, -er* şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. *yaşêrla (U7/26)*, *yapmêerla (U7/30)*, *yannaştırêrla (U7/40)*, *büüderlar (U8/24)*, *döşerla (U7/47)*, *ķoymêerim (U7/53)*, *layetmeeris (U8/10)*, *reşat etmeerdilêr (U8/449)*, *bilmeem (U8/87)* vb.

2.2.4.6. Kubey (Çervonoarmeyskoye) Ağızı

Kubey ağızında şimdiki zaman ekinin kullanımı Merkez ağızındaki gibidir. Şimdiki zaman ekinin ince sıradan fiillerde *-er*; kalın sıradan fiillerde ise *-êr* şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir: *alêriş (U9/15)*, *koyêris (U10/41)*, *dozurêrim (U12/23)*, bu posloviṭayı *ķullanêlar*, şindi da *süleelar (U9/21)*, *yaşêrim (U12/7)*, *bileelar, ķonuşêlar (U11/10)*, *yapmêer (U9/22)*, *bilmeerim (U10/1)*, *kim yöreer, kim dikeer, kim işleer orda (U10/13)* vb.

2.2.4.7. Kurçu/Kurtçu (Vinodrodavka) Ağızı

Kurçu ağızında şimdiki zaman ekinin Güney ağızında olduğu gibi *-ıy/-iy* şeklinde kullanıldığı bazı durumlarda da şimdiki zaman ekindeki /y/ ünsüzünün düştüğü saptanmıştır: *bilim (U13/7)*, *ben bilmiim, neçi diylar ķurçu (U13/6)*, *bilmeerdile (U13/19)* şindi *biliyla (U13/20)*, *söliylar (U13/34)*, *layediim (U13/38)*, *baķiim (U13/16)*, *ķaliis (U13/27)* vb.

2.2.4.8. Satılık Hacı (Aleksandrovka) Ağızı

Aleksandrovka ağızında şimdiki zaman ekinin Güney ağızında olduğu gibi *-ıy/-iy* şeklinde kullanıldığı bazı durumlarda da şimdiki zaman ekindeki /y/ ünsüzünün düştüğü görülmektedir: *isteniy (U14/9)*, *layediis (U14/11)*, *gösteriyla 8U15/12)*, *bilmiim (U16/10)*, *buluşıyz (U16/16)*, *yapıy (U16/44)* vb.

2.2.5. Kuzeydoğu Bulgaristan Varna-Dobriç Dolayı Ağzlarında Şimdiki Zaman Çekimi

2.2.5.1. Balgarevo (Gavur Süütçük) Ağzı

Balgarevo ağzında şimdiki zaman ekinin genellikle *-yo* şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir: *annadayos* (B2/31), *annoolar* (B4/15), *bakıyo* (B3/7), *bilmiyor* (B2/13), *biliyom* (B1/4), *söölüyusun* (B1/35), *oluyo* (B4/20), *çıkıyos*, *oturoyos* (B2/29), *konusmoolar* (B4/15) vb.

2.2.5.1. Brestak (Karaaç) Ağzı

Brestak ağzında şimdiki zaman ekinin *-ye/-ya* şeklinde kullanıldığı saptanmıştır: *alıyala* (B5/29), *bakıyem* (B5/11), *geliye* (B5/25), *gelmeye* (B5/25), *geleyela* (B5/30), *olyem* (B5/33) vb.

2.2.5.2. General Kantarcievo (Çavuşköy) Ağzı

General Kantarcievo ağzında şimdiki zaman ekinin genellikle *-ye/-ya* şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir: *annıyen mı* (B8/9), *beenişiyela* (B7/64), *biliyem* (B6/24), *bilmeyem* (B8/4), *deniya* (B6/11), *deniye* (B8/36), *gelmeye* (B6/25), *ürüye* (B8/30), *veriyela* (B7/35), *yaşıyes* (B6/6), *yapıyala* (B6/13) vb.

Ayrıca General Kantarcievo ağzında şimdiki zaman ekinin sayıca az da olsa *-yo* şeklinde kullanımlarına da rastlanmıştır *duruyo* (B6/23), *oluyo* (B6/16) vb.

2.2.5.3. Kavarna - Balçık Ağzı

Kavarna - Balçık ağzında şimdiki zaman ekinin *-yor/-yo* şeklinde kullanıldığı saptanmıştır: *diyoruz* (B9/13), *geliyo* (B9/47), *koşuyorlar* (B9/49), *konuşamorum* (B9/44), *yaşıyolar* (B9/46), *yaşıyor* (B9/13) vb.

2.2.5.4. Kumanovo (Yeniköy) Ağzı

Kumanovo ağzında şimdiki zaman ekinin *-ye/-ya* şeklinde kullanıldığı saptanmıştır: *gidiyem* (B10/13), *kaldiriyela* (B10/10), *sööläyesiniz* (B10/5), *oluya mı?* (B10/6), *otlaye* (B10/9) vb.

2.2.5.5. Oreşak (Cevizli) - Aksakovo Ağzı

Oreşak ağzında şimdiki zaman ekinin genellikle *-yo/-yor* şeklinde kullanıldığı bazen de */y/* ünsüzünün düştüğü tespit edilmiştir: *geliyo* (B11/4), *onna diil ğağaus*. *geliyo*, *geliyor* *varnadan* (B11/7), *bağoorum* (B11/9), *kalğoorum* saat altı, altı buçuk. *bahçaları bağoorum*, *pağoorum* (B11/8), *bağmoorum* (B11/9) vb.

2.2.5.6. Vinitsa (Kestriç) Ağzı

Vinitsa ağzında şimdiki zaman ekinin genellikle *-ye/-ya* şeklinde kullanıldığı saptanmıştır: *birakiyela* (B12/5), *biliye* (B12/29), *bilmeyez* (B12/17), *geçeyela* (B12/22), *gidiyela* (B12/6), *görünüye* (B12/44), *konuşuyem* (B12/46), *ureyela* (B12/14), *yaşameyela* (B12/9), *yatmeyela* (B12/13) vb.

Ayrıca Vinitsa ağzında şimdiki zaman ekinin sayıca az da olsa *-yer* şeklinde kullanımına da rastlanmıştır: *bilmeyer* (B12/29).

2.2.6. Yunanistan Orestida (Kumçiftliği) Dolayı Ağzında Şimdiki Zaman Çekimi

2.2.6.1. Orestida (Kumçiftliği) - İnoyi Köyü Ağzı

Orestida (Kumçiftliği) İnoyi Köyü ağzında şimdiki zaman ekinin *-yor/-yo* şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir: *atıyoS* (Y2/68), *başloom* (Y2/203), *biliyom* (Y2/41), *biliyorum* (Y3/31), *bilmoorum* (Y3/18), *bozuyo* (Y2/16), *dönüyusun* (Y2/26), *gidiyodula* (Y1/6), *istiyorsunus* (Y3/21), *kalkıyonuS* (Y2/12), *koşuyorum* (Y2/219), *patlattırıyoS* (Y2/68), *oynaayoz* (Y2/2), *yaşayola* (Y1/12), *yapıyorsunus* (Y3/72), *yaşıyormuşla* (Y3/2) vb.

3. Sonuç

Gagavuz Türkçesi ağızlarında şimdiki zaman ekinin çeşitli ses olayları sonucunda oluşan farklı kullanım şekilleri ağızlar arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır:

Merkez ağzında, şimdiki zaman ekinde gerçekleşen fonetik hadiseler neticesinde şimdiki zaman eki ince sıradan fiillerde *-er*; kalın sıradan fiillerde ise *-êr* şeklindedir: *oturêrim* (U5/15), *bakêr* (U9/23), *yaşêrim* (U12/7), *deerla* (U8/38), *bilmeerlâr* (U5/52) vb.

Güney ağzında ise şimdiki zaman ekinin *-ıy/-iy* şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir: *okuniysın* (M1/74), *yerleştiriyile* (M1/90), *ööreniyile* (M2/58), *dolaşıyla* (M2/59), *gidiy* (U16/27), *yapıy* (U16/37) vb.

Yunanistan Orestida (Kumçiftliği) bölge ağzında, şimdiki zaman ekinin *-yo /-yor* şeklinde kullanıldığı görülmüştür: *gidiyodula* (Y1/6), *oynaayoz* (Y2/3), *söölüyoo* (Y3/55), *oynamoos* (Y2/3) vb.

Kuzeydoğu Bulgaristan bölge ağızlarında, şimdiki zaman ekinin bazı ağız alanlarında *-ye/-ya* bazılarında da *-yo /-yor* şeklinde kullanıldığı saptanmıştır: *biliyoom* (B1/2), *işidiyoS* (B2/8), *konuşuyo* (B3/2), *öorediyola* (B4/13), *koşuyolar* (B9/45), *geliyo* (B11/4), *olyem* (B5/33), *getireyela* (B6/21), *yapıyala* (B7/15), *gidiyem* (B8/24), *bırakıyela* (B12/5) vb.

Günümüzde Bulgaristan'daki Gagavuz ağızlarının Moldova ve Ukrayna'daki Gagavuz ağızlarıyla ilişkisi bulunmakla birlikte ana ağız alanları ve alt ağız gruplarının tespitinde şimdiki zaman ekinin varyantları dışındaki başka ölçütlere göre değerlendirme yapıldığında Bulgaristan'daki ağız alanlarının birçok yönden Güney ağzının özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Bununla birlikte Kuzeydoğu Bulgaristan ağız bölgelerinde *-ye/-ya* şimdiki zaman ekini ve */a/- /e/* arası bir söyleyişe sahip olan */ä/* ünlüsünü kullanan Kumanova (Yeniköy), Vinitsa (Kestriç) ve Brestak (Karaaç) ağızları “Bulgar Gagavuzları” ile; *-yo/-yor* şimdiki zaman ekini kullanan Balgarevo (Gavur Sütüçük), Kavarna - Balçık ve Oreşak (Cevizli) ağızları “Grek/Sahil Gagavuzları” ile; *-yo/-yor* ve *-ye/-ya* şimdiki zaman ekini ve */ä/* ünlüsünü kullanan General Kantarcievo (Çavuşköy) ağzı ise hem Grek/Sahil hem Bulgar Gagavuzları ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca *-yo/-yor* şimdiki zaman ekini kullanan Yunanistan'ın Orestida (Kumçiftliği) dolayı ağızıyla “Grek/Sahil Gagavuzları” arasında bir bağ olduğu da düşünülebilir.

Merkez ağzında kalın sıradan fiillerde *-êr*, ince sıradan fiillerde *-er* şeklinde kullanılan şimdiki zaman ekinde bazen */r/* ünsüzünün düşmesiyle hece sayısında azalmanın meydana geldiği görülmektedir: *dolaşêla* (M4/7) “dolaşıyorlar”, *taşêêS* (M49/70) “taşıyoruz”, *tutmêêm* (M13/20) “tutmuyorum” vb.

Merkez ağzında, şimdiki zaman */ê/* ünlüsünün kalın sıradan fiil kökündeki ünlüyle benzeşmesi sonucu */êê/* şekline dönüştüğü görülmektedir: *paqlêêr* (M27/15), *topallêêr* (U5/59), *aarêêr* (M26/50), *başlêêr* (M17/76), *oynêêrız* (M32/53) vb.

Güney ağzında da *-ıy/-iy* şeklinde kullanılan şimdiki zaman ekindeki */y/* ünsüzünün düşmesiyle komşu ünlünün uzadığı görülmektedir: *söliiz* (M52/30), *yaşıim* (M1/3), *görmüisin* (M52/18) vb.

Güney ağzının karakteristik özelliklerinin görüldüğü Yunanistan ve Kuzeydoğu Bulgaristan'ın *-yor* şimdiki zaman ekini kullanan alt ağız bölgelerinde, şimdiki zaman ekindeki */r/* ünsüzünün ya da şimdiki zaman ekinin bazı durumlarda düştüğü ve komşu ünlüleri */oo/* ve */öö/* şeklinde uzattığı görülmektedir: *bilmööm* (B1/13), *yapmoodulaa* (Y1/26), *süloo* (Y2/25), *biliyoom* (B1/2), *döö* (Y2/126), *çıkarmoodu* (Y3/77), *diyoosunuz* (B1/25), *dööS* (B4/13), *gelööler* (B2/20) vb.

3.1.Şimdiki Zaman Ekinin Varyantlarına Göre Gagavuz Türkçesi Ağızları

3.1.1. Merkez Ağzının Komrat Dolayı Ağızları (-êr/-er)

Beşalma Ağzı, Kırlannar Ağzı, Komrat-Bucak Ağzı, Kongaz Ağzı, Kongazçık (Aşağı Kongazçık - Yukarı Kongazçık) Ağzı.

3.1.2. Merkez Ağzının Çadır Lunga Dolayı Ağızları (-êr/-er)

Baurçu Ağzı, Beşgöz Ağzı, Coltay Ağzı, Çadır Lunga Ağzı, Haydar Ağzı, Kazayak Ağzı, Kıpçak Ağzı, Kiriye Ağzı, Tomay Ağzı.

3.1.3. Merkez Ağzının Valkaneş Dolayı Ağızları (-êr/-er)

Çeşmä Küü Ağzı.

3.1.4. Merkez Ağzının Ukrayna Odessa Dolayı Ağızları (-êr/-er)

Kubey (Çervonoarmeyskoye) Ağzı, Karlı/Kanlı Çukur (Dmitrovka) Ağzı, Karakurt (Jovtnevoye) Ağzı.

3.1.5. Güney Ağzının Komrat Dolayı Ağızları (-ıy/-iy)

Avdarma Ağzı, Çokmaydan Ağzı, Dezgincä Ağzı.

3.1.6. Güney Ağzının Valkaneş Dolayı Ağızları (-ıy/-iy)

Etuliya (Tüülü Küü) Ağzı, Valkaneş Ağzı.

3.1.7. Güney Ağzının Ukrayna Odessa Dolayı Ağızları (-ıy/-iy)

Balboka (Kotlovina) Ağzı, Eniküü (Novo Trayan) Ağzı, Eski Troyan (Starie Troyan) Ağzı, Kurçu/Kurtçu (Vinodrodavka) Ağzı, Satılık Hacı (Aleksandrovka) Ağzı.

3.1.8. Güney Ağzının Kuzeydoğu Bulgaristan Varna-Dobriç Dolayı Ağızları (-ye/-ya; -yo/-yor)

Balgarevo (Gavur Süütçük) Ağzı, Brestak (Karaaç) Ağzı, General Kantarcievo (Çavuşköy) Ağzı, Kavarna - Balçık Ağzı, Oreşak (Cevizli) Ağzı, Vinitsa (Kestriç) Ağzı.

3.1.9. Güney Ağzının Yunanistan Orestiada (Kumçiftliği) Dolayı Ağzı (-yo, -yor)

Orestiada (Kumçiftliği) - İnoyi Köyü Ağzı

3.1.10. Karışık Özellik Gösteren Ağızlar (-êr, er, -ıy, -iy, -y, -ye, -yer, -yo, -yor)

Komrat Dolayı Dezgincä Ağzı, Valkaneş Dolayı Çeşmä Küü Ağzı, Çadır Lunga Dolayı Baurçu, Coltay, Haydar ve Kazayak Ağızları.

Günümüzde çoğunlukla Moldova, Ukrayna, Bulgaristan ve Yunanistan olmak üzere dört farklı ülkede çeşitli ağız alanları şeklinde varlığını sürdürmekte olan Gagavuz Türkçesinin Merkez ve Güney olmak üzere iki ana ağız alanının bulunduğu, söz konusu ağız alanlarından Merkez ağzının dört, Güney ağzının da beş alt ağız grubuna ayrıldığı görülmekle birlikte her iki ağız grubunun özelliklerini barındıran ağızların da varlığı tespit edilmiş ve tarafımızdan şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Tablo 1: Şimdiki Zaman Ekinin Varyantlarına Göre Gagavuz Türkçesi Ağızları

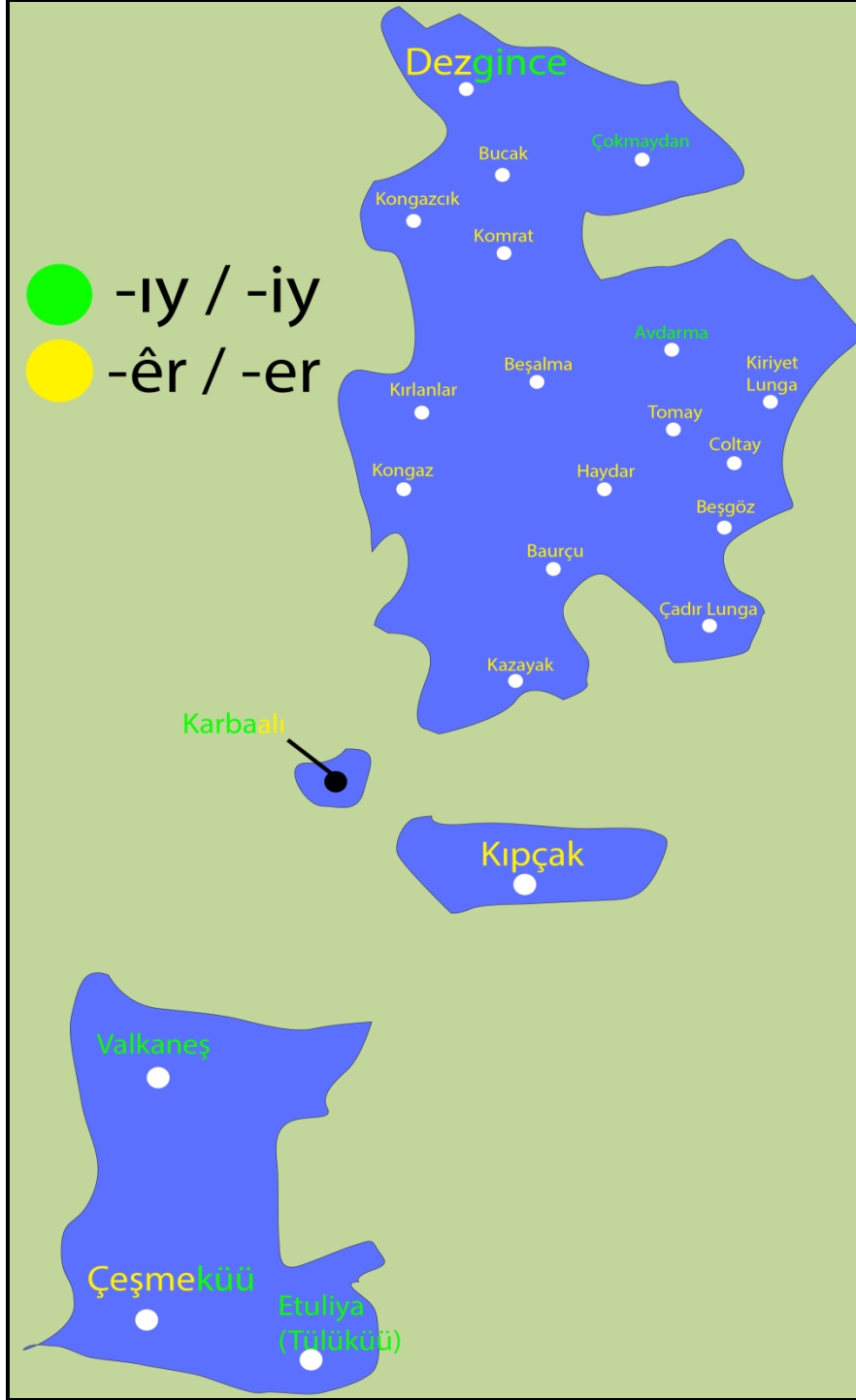
Merkez Ağız (-êr/-er)	
I. Alt Ağız Grubu (-êr/-er) Komrat Dolayı (Moldova) Beşalma, Kırılannar, Komrat - Bucak, Dezgincä, Kongazçık (Aşağı Kongazçık - Yukarı Kongazçık), Kongaz Ağızları	II. Alt Ağız Grubu (-êr/-er) Çadır Lunga Dolayı (Moldova) Baurçu, Beşgöz, Coltay, Çadır Lunga Haydar, Kazayak, Kıpçak, Kiriyyet, Tomay Ağızları.
III. Alt Ağız Grubu (-êr/-er) Valkaneş Dolayı (Moldova) Çeşmä Küü Ağızı	IV. Alt Ağız Grubu (-êr/-er) Odessa Dolayı (Ukrayna) Kubey (Çervonoarmeyskoye) Ağızı, Karlı/Kanlı Çukur (Dmitrovka) Ağızı, Karakurt (Jovtnevoye) Ağızı
Güney Ağız (-ıy/-iy; -ye/-ya; -yo/-yor)	
I. Alt Ağız Grubu (-ıy/-iy) Komrat Dolayı (Moldova) Avdarma, Çokmaydan, Dezgincä Ağızları.	II. Alt Ağız Grubu (-ıy/-iy) Valkaneş Dolayı (Moldova) Etuliya (Tüülü Küü), Çeşmä Küü, Valkaneş Ağızları.
III. Alt Ağız Grubu (-ıy/-iy) Ukrayna Odessa Dolayı Balboka (Kotlovina), Eniküü (Novo Trayan), Eski Troyan (Starie Troyan), Kurçu/Kurtçu (Vinodrodavka), Satılık Hacı (Aleksandrovka) Ağızları.	IV. Alt Ağız Grubu (-ye/-ya; -yo/-yor) Varna- Dobriç Dolayı (Kuzeydoğu Bulgaristan) Balgarevo (Gavur Süütçük), Brestak (Karaaç), General Kantarcievo (Çavuşköy), Kavarna - Balçık, Oreşak (Cevizli), Vimitsa (Kestriç) Ağızları.
V. Alt Ağız Grubu (-yo / -yor) Orestiada Dolayı Ağızı (Yunanistan) Orestiada (Kumçiftliği) - İnoyi Köyü Ağızı	
Karışık Özellik Gösteren Ağızlar (-êr, er, -ıy, -iy, -y, -ye, -yer, -yo, -yor)	
Komrat Dolayı Dezgincä Ağızı, Valkaneş Dolayı Çeşmä Küü Ağızı, Çadır Lunga Dolayı Baurçu, Coltay, Haydar ve Kazayak Ağızları.	

Tablo 1'deki sınıflandırmaya bakıldığında Moldova Cumhuriyeti Gagavuz Yeri'nde aynı bölgede farklı ağız alanlarının yanı sıra karma özellikler gösteren ağızların olduğu, Ukrayna'daki ağız alanlarının homojen bir yapıda olmamakla birlikte Merkez ve Güney ağızlarının her ikisinin de farklı ağız alanlarında kullanıldığı, ayrıca Kuzeydoğu Bulgaristan ve Yunanistan ağız alanlarında kullanılan şimdiki zaman ekinin Moldova ve Ukrayna'daki ağız alanlarından farklı şekillerde kullanıldığı ve söz konusu ağız alanlarının bazı alt ağız gruplarında ise benzer kullanımların olduğu görülmektedir.

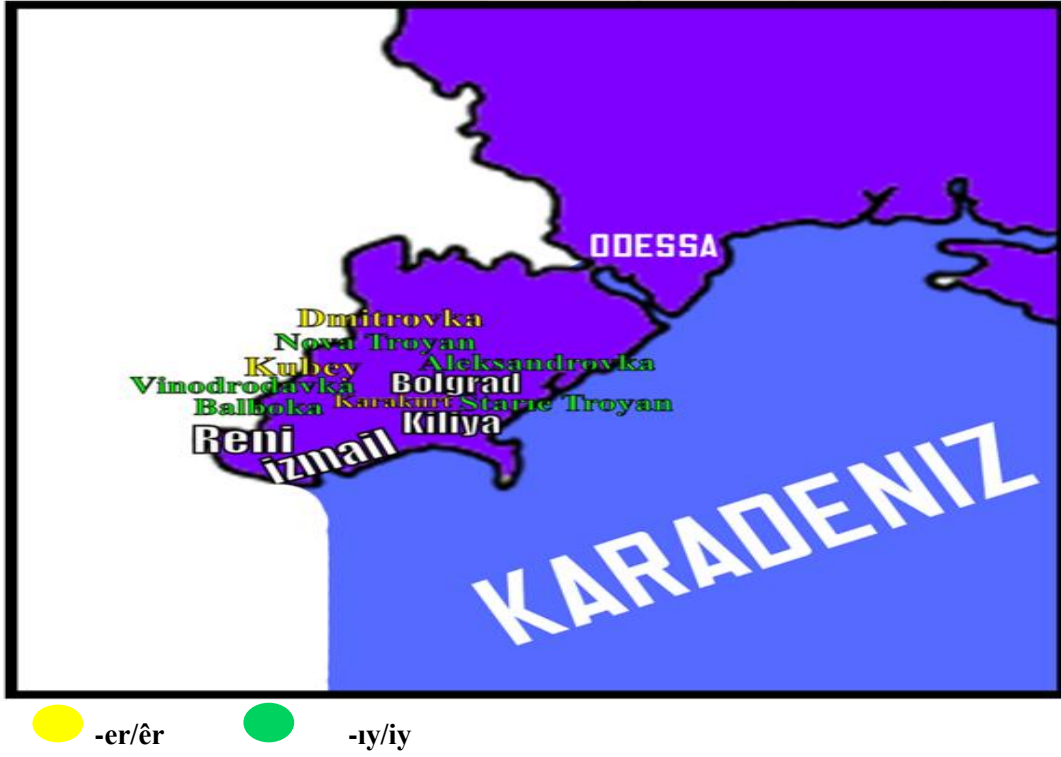
2. Linguistik Coğrafya Metoduna Göre Gagavuz Türkçesi Ağızları

Gagavuz Türkçesinin ana ağız alanları ve alt ağız gruplarının ayırt edici özellikleri ileride hazırlanacak olan dil atlası çalışmalarına da kaynak teşkil edebilecek şekilde şimdiki zaman ekinin kullanımına göre linguistik coğrafya metodu kullanılarak şu şekilde haritalandırılmıştır:

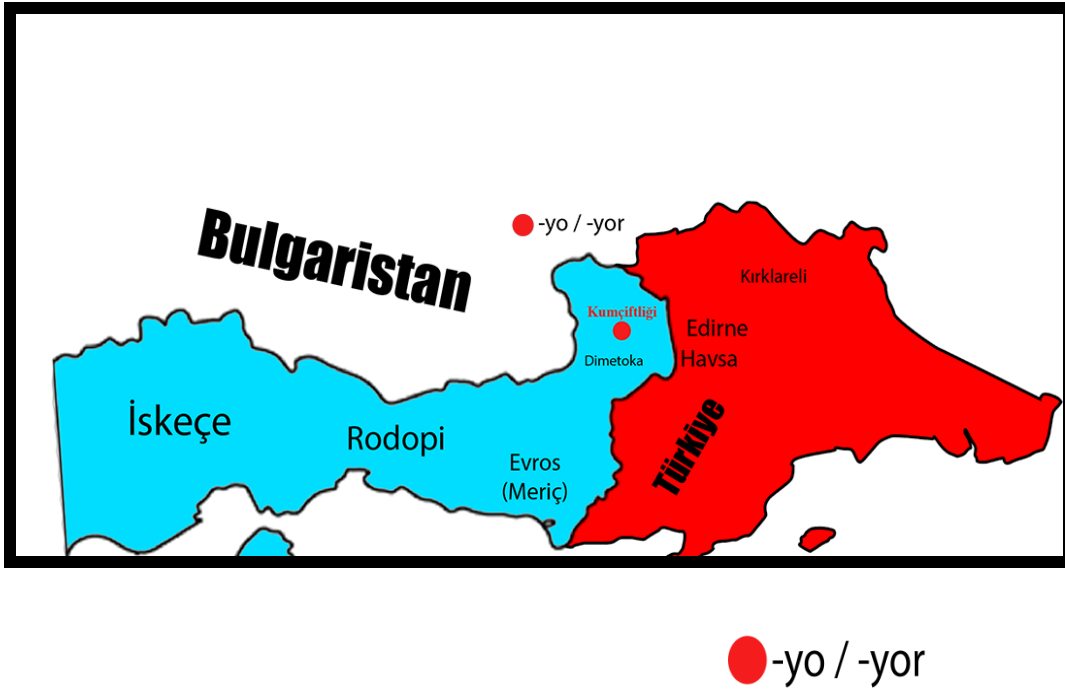
Şekil 1: Gagavuz Yeri Özerk Bölgesinde Şimdiki Zaman Ekinin Kullanımı

Şekil 2: Ukrayna Odessa Dolayında Şimdiki Zaman Ekinin Kullanımı

Şekil 3: Yunanistan Orestiada Dolayında Şimdiki Zaman Ekinin Kullanımı

Şekil 4: Bulgaristan Varna- Dobriç Dolayında Şimdiki Zaman Ekinin Kullanımı

Linguistik coğrafya metodu kullanılarak siyasî haritalar üzerinde gösterilen şimdiki zaman ekinin varyantlarını gösteren şekillere bakıldığında, Gagavuz Türkçesi ana ağızları ve alt ağız gruplarının siyasî haritalardaki devlet, bölge, yerleşim yeri gibi sınırlandırmaların çok ötesinde dağılım gösterdiği, aynı/farklı ülkenin aynı/farklı bölgelerinde aynı/farklı özellikleri gösteren ağızların bulunduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak Gagavuz Türkçesi ağızlarını adlandırmada, Gagavuz Türklerinin yaşadıkları ülkeler ve bölgeler esas alınmış, sınıflandırmada ise şimdiki zaman ekinin varyantlarına göre ana ağız alanları ve alt ağız grupları tespit edilmiş, şimdiki zaman ekinin bir ölçüt olarak yeterli olmadığı durumlarda da başka ölçütlere başvurulmuş⁵ Gagavuz Türkçesinin ana ağız alanları ile alt ağız grupları şu şekilde sınıflandırılmaya çalışılmıştır:

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. [Dinçaslan, M.F. (2023). Gagavuz Türkçesi Ağızları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss.255-267.]

Tablo 2: Gagavuz Türkçesi Ağızları ve Alt Ağız Alanlarının Sınıflandırılması

GAGAVUZ TÜRKÇESİ AĞIZLARI VE ALT AĞIZ ALANLARI			
MERKEZ AĞZI		GÜNEY AĞZI	
Moldova	Ukrayna	Moldova	Ukrayna
Beşalma	Dmitrovka (Kanlı Çukur)	Avdarma	Balboka (Kotlovina)
*Dezgincä	Karakurt (Jovtnevoje)	Çok Maydan	Enikütü (Novo Trayan)
Kırlannar (Kotovskoye)	Kubey (Çervonoarmeyskoye)	Valkaneş	Eski Troyan (Starie Troyan)
Bucak-Komrat		Etuliya (Tüülüküü)	Kurçu/Kurtçu (Vinodrodavka)
Kongaz			Satılık Hacı (Aleksandrovka)
Kongazçık (Aşağı Kongazçık/Yukarı Kongazçık)			
*Baurçu		Kuzeydoğu Bulgaristan	
Beşgöz		Balgarevo (Gavur Süütçük)	
*Coltay		Brestak (Karaaç)	
Çadır Lunga		General Kantarcievo (Çavuşköy)	
*Haydar		Kavarna/Balçık	
*Kazayak		Kumanova (Yeniköy)	
Kıpçak		Oreşak (Cevizli)	
Kiriyet		Vinitsa (Kestriç)	
Tomay		Yunanistan	
*Çeşmäküü		Orestiada (Kumçiftliği)-İnoyi	

*Karışık özellik gösteren ağızlar

Kaynaklar

- Akar, A. (2001). Muğla ve Yöresi Ağızlarında Şimdiki Zaman Biçimleri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, s. 1-10.
- Amanjolov, Altay S. (1960). *O Yazıke Kazakstanskikh Gagauzov*. Voprosı Yazıkoznaniya, S. 3.
- Arat, R. R. (1987). *Türk Şivelerinin Tasnifi. Makaleler I*. TKAE Yayınları, s. 59-149.
- Bulak, Ş. (2017). Tarihî Türk Yazı Dillerinde Şimdiki Zaman. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y. 5, S. 9, s. 223-258.
- Caferoğlu, A. (1960). Anadolu ve Rumeli Ağızları Araştırmalarının Bugünkü Durumu. *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 1957, s. 65-70, Ankara: TDK Yayınları.
- Copuşciu, V. (2021). *Gagauz Konuşma Dili: Kıpçak Kasabası Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Doerfer, G. (1959). *Das Gagausische. Philologiae Turcicae Fundamenta*. Wiesbaden.
- Dinçaslan, M. F. (2023). *Gagavuz Türkçesi Ağızları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ercilasun, A.B. (1985). Doğu Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. *Türk Kültürü Araştırmaları*, S. 23, s. 219-223.
- Gabain, A.V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (1985). Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki. *Türk Kültürü Araştırmaları*, S. XXIII/1-2, s.281- 295.
- Günşen, A. (2012). Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine. *Turkish Studies*, Y. 7 S. 4, s. 111-129.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kowalski, T. (1933). *Les Turcs Et La Langue Turque De La Bulgarie Du Nord-est*. S. 16, Gebethner & Wolff in Komm.
- Moşkov, V. (1904). *Nareçiya Bessarabskih Gagauzov*. W.Radloff, Obraztsı Narodnoy Literaturı Tyurkskih Plemen, X. Cilt.
- Özkan, N. (2017). *Gagavuz Edebiyatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Özkan, N. (2019). *Gagavuz Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Pokrovskaya, L. A. (1964). *Grammatika Gagauzkogo Yazıka Fonetika i Morfologiya*.
- Pokrovskaya L.A (1966). *Gagauzkiy Yazık*. Yazıki Naradov SSSR II. Tyurskie Yazıki Moskva.
- Pokrovskaya, L.A. (2018). Gagauzcadaki Diyalektlerin Kökeni Hakkında. (Çev. Bülent Hünerli). *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, Y. 2, S. 2, s.168-172.
- Pokrovskaya, L.A. (2021). Gagauzcadaki Diyalektik Sistemin Genel Özellikleri. (Çeviren, Bülent Hünerli) *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, Y. 3, S. 1, s.127-133.
- Stamova, M. (2001). *Gagauz Türkçesi ve Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, H. (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tekin, T. (1989). Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi. *Erdem*, Y. 5, S. 13, 141-168.

Timurtaş F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi XV. yüzyıl Gramer -Metin-Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tukan, B. P. (1964). *Valkaneştiskiy Dialekt Gagauzskogo Yazıka*. Institut yazıka i literaturı AN Moldavskoy SSR.

Türk, V. (1996). Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S. 44, s. 291-340.

Zajaczkowski, W. (1966). *Język i Folklor Gagauzow z Bulgarii*. Krakow.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.